

Ett vattendrags väg genom tid och landskap

– Höje å

Självständigt arbete vid LTJ-Fakulteten
Landskapsarkitektprogrammet
15hp

Ylva Peterson
2009

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och
jordbruksvetenskap.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Författare: Ylva Peterson

Titel: Ett vattendrags väg genom tid och landskap – Höje å

Engels title: A watercourse through time and landscape – Home å

Landskapsarkitektprogrammet

Huvudämne: Landskapsarkitektur

Nyckelord: Vattendrag, landskap, jordbrukslandskap, upplevelser, förändringar, utdikningar, torrläggningar, dammar, våtmarker, Höje å, Skåne

Handledare: Åsa Ahlklo Klintborg

Examinator: Anna Peterson

Kurskod: EX0379

Kurstitel: Skriva om landskap

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grund C

Alnarp

Maj, 2009

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Omslagsbild: Ylva Peterson

Sammandrag

Vatten är ett livsnödvändigt element och även något som berikar upplevelsen av landskapet. Det befinner sig naturligt under ständig rörelse och förändring, men även under mänsklig påverkan. I uppsatsen beskrivs ett vattendrags väg genom tid och landskap, med utvecklingen och upplevelsen av Höje å i det skånska jordbrukslandskapet. Syftet är att undersöka hur Höje å har förändrats med tiden samt hur ån upplevs i det omkringliggande landskapet. Med hjälp av litteraturstudier har historien bakom Höje å beskrivits och genom egna vandringar beskrivs upplevelsen av två olika karaktärer längs med ån.

De största förändringarna av Höje å och det omkringliggande landskapet har skett de senaste 200 åren. Skiftesreformerna på 1700- och 1800-talen blev början på en utveckling som skulle komma att forma dagens landskap. Krav på ett effektivare jordbruk ledde till dikning och torrläggning av våtmarker och vattendrag. Detta drabbade Höje å hårt. På senare år kan man däremot se en utveckling i motsatt riktning. 1990 startades ett miljöprojekt där man ville reducera de höga kväve- och fosfor halter som då fanns i Höje å genom att återskapa och anlägga nya dammar och våtmarker utmed ån.

De förändringar som skett spelar roll för upplevelsen av ån. Genom att vandra längs med två olika sträckor kan två olika upplevelser beskrivas. Längs med den ena sträckan har stora förändringar skett medan den andra sträckan i större utsträckning är oförändrad. Skillnaderna är tydliga, men även likheter finns. På båda platserna utgör ån ett inslag av variation och ett avbrott i landskapet samt tillgängliggör en del av det. En egenskap som inte bör underskattas i ett av jordbruk starkt präglat landskap.

Nyckelord: Vattendrag, landskap, jordbrukslandskap, upplevelser, förändringar, utdikningar, torrläggningar, dammar, våtmarker, Höje å, Skåne

Abstract

Water is a vital element and also enriches the experience of landscapes. It is naturally in constant movement and change but also exposed to the hands of man. In this paper two stretches of water is described through landscape and time in correlation between development and the experience of the watercourse Höje-å in the rural parts of southern Sweden. The intention is to investigate how Höje-å has changed over time and also how it is experienced in the surrounding landscape. With the help of literary studies the history of Höje-å have been described and through the course of field-studies the experience of two different areas along the watercourse.

The biggest changes of Höje-å and its surrounding area have taken part during the last two centuries. Parcelling reforms in the 18th and 19th century was the start of a development that would come to shape today's landscape. Demands of a more effective agriculture led to straightening and drainage of wetlands and watercourses. This had a large impact on Höje-å. More recently changes in the opposite direction can be seen. In 1990 an environmental project started which aimed to reduce high levels of nitrogen and phosphorus that was found in Höje-å by recreating and constructing new ponds and wetlands along the watercourse.

The changes, which have taken place, make a difference in the experience of the watercourse. By travelling along two different stretches two different experiences can be described. Along one of the stretches big changes has been made whereas the other has been left virtually untouched. Differences are obvious however similarities can be found. On both locations the watercourse is an element of variation and abruption of the landscape and makes it accessible. This is a feature not to be neglected in a landscape shaped by agriculture.

Innehållsförteckning

Inledning.....	7
----------------	---

Bakgrund.....	7
Introduktion till Höje å.....	8
Syfte	9
Frågeställningar.....	9
Metod och avgränsning.....	9
Begreppsförklaringar	10

Höje å – utveckling över tid	11
------------------------------------	----

Det moderna jordbruket föds	11
Skiftena.....	11
Dikning och torrläggning	11
Ängavattning	12
Höjeåprojektet.....	12
Dammar	13
Skyddszoner	13
Dammar och våtmarkernas miljönytta	14
Rekreation längs med Höje å	15

På plats vid Höje å.....	16
--------------------------	----

Beskrivningar av två karaktärer längs med Höje å.....	16
Kartor över Höje å vid Trolleberg och Östra Kannik.....	17
Kartor över Höje å vid Esarp.....	18

Trolleberg - Östra Kannik.....	19
Esarp	22
En jämförande analys av de två karaktärerna längs med Höje å	24
Platsen i landskapet	24
Form.....	25
Vegetation.....	25
Tillgänglighet.....	25
Upplevelsen	25

Avslutande diskussion	27
-----------------------------	----

Bildförteckning	28
-----------------------	----

Referenslista.....	29
--------------------	----

Publicerat material	29
Opublicerat material.....	30
Kartor	30

Inledning

Bakgrund

Vatten är ett ovärderligt element och en förutsättning för allt liv på jorden. Förutom den livsnödvändighet det utgör berikar det också upplevelsen av landskapet och hyser ett oerhört ekologiskt värde i naturen. Vatten är något som även naturligt befinner sig under ständig rörelse och förändring men även under mänsklig påverkan.

Förändringar i landskapet sker i många led och av många anledningar och har både varit en förutsättning och produkt av ökad befolkning och förbättrad teknik i samhället. Genom teknisk utveckling fick man effektivare medel för att utnyttja marken i landskapet. Det rörde sig om till exempel dränering, gödsling, växtföljd och inte minst förändrade transportförhållanden, vilket öppnade möjligheter för exploatering av nya landskapsrum. Den tekniska utvecklingen gav möjlighet för en vidare, mer storskalig produktion och blev ett led i Sveriges industrialiseringsprocess. Denna utveckling har tyvärr ofta inneburit ett hänsynslöst utnyttjande av naturresurser. (Blomkvist 1991, s. 40)

Att vattnet i landskapet har fått lida för den här utvecklingen är inte svårt att räkna ut när jag blickar ut över det monotona jordbrukslandskapet som inte ser ut att ha plats för mycket mer än rationellt utnyttjad åkermark. Finns det något vatten kvar och vad har det att ge det dagens landskap? I den här uppsatsen beskriver jag ett vattendrags väg genom tid och landskap. Jag har valt att undersöka utvecklingen och upplevelsen av Höje å i det skånska odlingslandskapet.

Introduktion till Höje å

Höje å skapades för omkring 15000 år sedan av strömmande smältvatten från den senaste istidens avsmältning. För ca 5000 år sedan täcktes landskapet runt omkring ån av täta blandskogar med ek, alm, ask och lind. Det agrara landskapet utvecklades fram till 1800-talet relativt långsamt och marken var betydligt våtare än idag. Under 1800-talet satte utvecklingen fart och Höje å omges idag av ett utpräglat jordbrukslandskap. (Tekniska förvaltningen Lund, 1999) Avrinningsområdet sträcker sig genom sydvästra Skåne från det småkuperade landskapet i söder, Romeleåsen i öster och genom det starkt jordbrukspåverkade landskapet i väst ut genom Lomma där ån mynnar ut i Öresund. Markanvändningen inom området utgörs till största delen av åkermark, men skogsområden förekommer runt Håckebergasjön och på Romeleåsen. En mindre del, men ändå förhållandevis stor, utgörs av tätorter. Ån rinner genom sju kommuner av vilka Lomma, Lund och Staffanstorp utgör den största ytan. (Höje ås vattendragsförbund, 2009a)

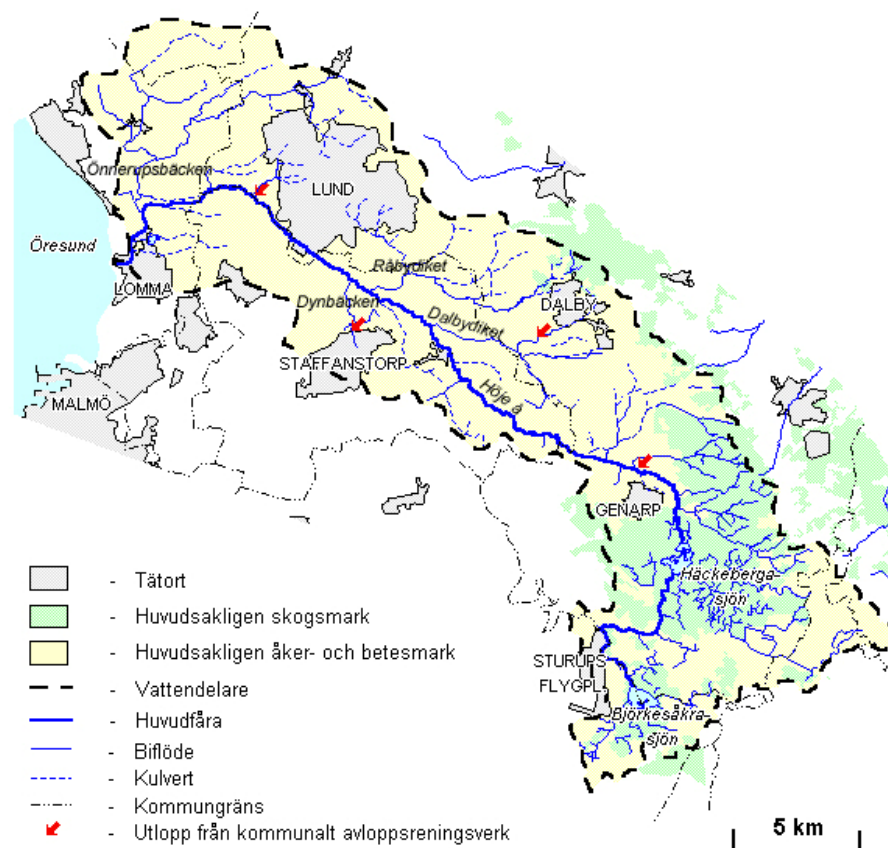

Bild 1. Höje å avrinningsområde.

Syfte

Mitt syfte med den här uppsatsen är att undersöka hur ett vattendrag som Höje å har förändrats genom tiden och vad som har orsakat de förändringar som skett. Jag vill även undersöka vilket uttryck och vilken betydelse ån har i landskapet upplevelsemässigt och vad som påverkar upplevelsen av ån och det omkringliggande landskapet.

Frågeställningar

- Hur har tidens skeden påverkat utvecklingen och karaktären av Höje å?
- Vad har Höje å för betydelse för det omkringliggande landskapet idag?
- Vilka olika uttryck finns längs med Höje å, och hur påverkar dessa upplevelsen av ån?

Metod och avgränsning

För att undersöka Höje ås historiska utveckling har jag främst ägnat mig åt litteraturstudier i form av böcker, rapporter och utredningar. Framförallt har Ekologgruppens rapporter från Höjeåprojektet varit värdefulla för att förstå åns utveckling i modern tid. Av dessa har jag funnit de flesta på Höje å vattendrag förbunds hemsida. För den mer grundläggande historien kring omkringliggande odlingslandskapet har Naturskyddsföreningens bok, *Det skånska landskapet*, från 2002 varit till stor hjälp. Jag har även studerat kartor från olika tider över det område Höje å rinner igenom. Den skånska rekognosceringskartan från 1810-15, häradsekonomiska kartan från

1910-15, ekonomiska kartan från 1968-70 samt moderna kartor från Lantmäteriets digitala kartbibliotek har gett mig en bra översikt över hur Höje ås väg genom landskapet har förändrats genom de senaste 200 åren. Annat material jag har använt mig av har varit Länsstyrelsen i Skånes hemsida samt berörda kommuners hemsidor och grönvårdsprogram där jag främst har hittat information om rekreation kring Höje å och framtida planer för åns utveckling.

Till stor hjälp har även varit de i ämnet insatta människorna jag rådfrågat varit. I början av arbetet med uppsatsen kontaktade jag Nils Lewan, docent i kulturgeografi. Han introducerade mig till det kartmaterial jag använt mig av i uppsatsen. Vid ett senare tillfälle hade jag email-kontakt med Emilie Björling på Höje å vattendragsförbund, vilket hjälpte mig att förstå hur deras arbete kring Höje å fungerar. Jag har även gjort en kortare telefonintervju med Johan Krook, biolog på Ekologgruppen, angående de anlagda dammarna vid Höje å.

För att bilda mig en egen uppfattning av hur Höje å upplevs i det omkringliggande landskapet, har jag gjort egna vandringar längs med två sträckor utmed ån. De olika sträckorna har jag valt utifrån deras ifrån varandra skiftande karaktär och utveckling över tid. Jag har fotat och antecknat under mina vandringar för att kunna göra en beskrivning av upplevelsen av ån längs med de olika sträckorna. Jag har även gjort en jämförande analys av sträckorna sinsemellan.

De avgränsningar jag gjort sträcker sig över Höje ås avrinningsområde och då har jag främst behandlat Höjeådalen som sträcker sig utmed åns huvudfåra. Eftersom de största och flesta förändringar har skett de senaste 200 åren har jag inte gått längre tillbaka i tiden än 1700-tal. Jag har i första hand koncentrerat mig på förändringar skapade av mänsklig hand.

Begreppsförklaringar

Under arbetets gång har jag stött på olika begrepp vars definition har stor betydelse för förståelsen av uppsatsen. Nedan förklarar jag de viktigaste.

Avrinningsområde är landområdet som avvattnas via samma vattendrag. All nederbörd som faller inom samma avrinningsområde rinner fram till en viss plats. Avrinningsområdet avgränsas av topografin i landskapet. (NE, 2009a)

Dikning är en åtgärd för markens avvattning, vanligen genom anläggning av större eller mindre avlopp. På egen mark kan var och en fritt göra behövlig dikning om detta inte skadar någon annan. Om annan markägare har nytta av dikningen har denne rätt och skyldighet att delta i dikningen. Vid dikning tas vattnet på marken upp i mindre diken som leder till ett större avloppsdike. Regler för dikning fanns utformade redan 1296 (NE 2009b). Nya regler kom med 1879 års dikningslag vilken var gynnsam för jordbruket. Den kompletterades med 1918 års vattenlag och innebar större möjligheter och rättigheter för att få dika undan på annans mark. (Zachrisson 1922, s. 12-13)

Kulvert, en täckt underjordisk kanal. Används för till exempel ledningar för vatten, fjärrvärme eller för underjordisk gångtrafik mellan olika byggnader. (NE 2009c) I uppsatsen menas en underjordisk kanal för vatten.

Meander är ett vattendrags naturliga form då det flyter genom ett slättlandskap (Wikipedia 2009). Vattendraget får en kraftigt vindlande strömfåra vilket är ett sätt att transportera vatten och sediment med minsta energiförlust. Det bildas främst i vattendrag med mycket svag lutning. Centrifugalkraften orsakar höga hastigheter i yttersvängarna medan hastigheten i innersvängarna är

låg. (NE 2009d). Meanderslingorna ger omväxlande syrefattig och syrerik miljö och metoden används för att skapa konstgjorda vattendrag för vattenrening. (Wikipedia 2009)

Recipient är en mottagare. I miljösammanhang menas hav, sjö, vattendrag eller atmosfären som är mottagare av restprodukter. (NE 2009e)

Utdikning är torrläggning av mark som sedan uppodlas vilket skedde snabbt och intensivt under 1800-talets andra hälft. Stora delar av Sveriges odlade mark är resultat av sänkings och utdikningsföretag. Utdikning medför förlust av våtmarker, förlust av kväve och sänkning av grundvattennivån. (NE 2009f)

Vattendrag är en sammanfattande benämning på strömmar med ytvatten. Storleksmässigt kan vattendrag räknas in i bäckar, åar, älvar och floder. Avlopp från källor där grundvattnet kommer i dagen kan räknas som vattendrag. Så även diken och kanaler om de har övertagit ett tidigare vattendrags funktion. Vattenföringen ökar normalt sett från källan mot mynningen genom tillförsel av vatten från biflöden. (NE 2009g)

Höje å – utveckling över tid

Det moderna jordbruket föds

Under förhistorisk tid präglades landskapet starkt av våtmarker och småvatten. Våtmarkerna var viktiga för människornas försörjning och var betydande för produktionen av foder till husdjuren. Under svårare tider på 1700-talet infördes nya odlingsmetoder för att öka produktionen vilket medföljde att våtmarker och sjöar torrlades. (Svensson & Glimskär 1994, s. 3) Idag består landskapet kring Höje å till största delen av ett starkt exploaterat jordbrukslandskap. De senaste 200 årens förändring har varit radikal. Storskiftet i början av 1700-talet och enskiftet i början på 1800-talet har varit avgörande för en snabb ökning av den odlade arealen kring ån. I Skåne mer än fyrdubblades åkerarealen under 1800-talet. (Ekologgruppen 1990, s. 12).

Skiftena

Storskiftet på 1700-talet innebar att man ville så långt som möjligt göra landet till ett oberoende produktionsområde. Varje gård hade vid den här tiden sin mark uppdelad i smala utspridda tegar. Genom att föra samman varje gårds smala odlingstegar till större mer sammanhängande ytor skulle jordbruket bli mer effektivt. Denna förändring skulle även medföra att marken lättare kunde dikas. Skiftet satte fart först 1757 med den allmänna förordningen om storskifte. (Emanuelsson et al. 2001, s. 133)

År 1803 utfärdade Gustav IV Adolf enskiftesstadga för Skåne. Varje gård skulle därmed få sina ägor samlade i ett stycke. Vissa var då tvungna att flytta ut ur den tidigare samlade byn för att kunna uppföra sin gård på egen mark medan andra kunde bo kvar. Fram till 1860 hade flertalet byar i Skåne genomgått skifte vilket resulterade i att många byar splittrades och försvann. Markägare fick nu större frihet över sin mark och kunde sälja av och köpa ny mark som de själva ville. Detta var början på ytterligare förändringar som senare skulle ske, av såväl markanvändning och landskapsbild. De tidigare varierade utmarkerna försvann och äldre odlingsformer gavs upp. Ängar och betesmarker förvandlades till åker och tillsammans med dikning och mekanisering påbörjades en förenkling av både landskap och biologisk mångfald. (Emanuelsson et al. 2001, s. 135-137)

Dikning och torrläggning

Expansionen av åkerareal som följde skedde framförallt på naturlig slåtter- och betesmark. Den innebar även dikning och täckdikning av våta och fuktiga marker samt kanalisering och kulvertering av vattendrag. Förr förlades odlingen till terrängens högre och mer genomsläppliga jordar, men med de större sammanhängande jordarealernas uppkomst var dikning en förutsättning för att kunna utnyttja marken till jordbruksgrödor som kräver en luftad rotzon. En dikningslag stiftades 1879 och tillsammans med den frihet markägarna gavs i och med skiftesreformerna kunde de nu i stort sätt obehindrat sälja och köpa mark och dra diken över andra ägares mark för dikning av sin åker. (Larsson et al. 1997, s. 92-94) Från slutet av 1800-talet till mitten av 1900-talet sänktes många sjöar och torrlades många våtmarker runtom i Skåne för att skapa ny åkermark. Åarna rätades ut och fördjupades så att mängden vatten som kunde magasineras i flodsystemet minskade avsevärt. (Emanuelsson et al. 2001, s. 151) Följden av detta blev en kraftig minskning av arealen våtmark och vattendragens längd. För Höje å innebar det en minskning av sträckan öppet vattendrag från minst 192 km 1820, till ca 95 km 1985. (Ekologgruppen 1990, s. 12)

Ängavattning

Samtidigt som den stora utdikningsperioden pågick under 1800-talet utvecklades också ängavattningen men kom till skillnad från utdikningen att gynna floran och faunan i våtmarkerna. Ängavattning är från början en naturlig företeelse då oreglerade sjöar och åar höjs och sänks och periodvis översvämmas landområden. Vattnet för då med sig näringsämnen som har en gödslande effekt på de landområden som översvämmas. (Emanuelsson et al. 2001, s. 152-153) Man införde ängavattning för att kompensera de förlorade ängsarealerna. (Ekologgruppen 1990, s. 13) I och med det kunde de kvarvarande slätterängarna gödslas för att ge fler och bättre skördar. Metoden gick till genom att ån dämades upp och vattnet leddes in i tilloppsdiken där det genom ett nät av småkanaler fördelades jämnt över ängarna. Därefter samlades vattnet upp i utloppsrännor vidare till ett uppsamlingsdike som förde vattnet tillbaka till ån. (Emanuelsson et al. 2001, s. 154)

Inom Höje åns avrinningsområde har ängavattning förekommit på några kända ställen. Området nedströms Genarps reningsverk vattnades ända in på 30-talet. Då rann Gödelövsbäcken parallellt med huvudfåran, och vattnet leddes upp på båda sidor. Området torrlades och odlades sedan upp i samband med uträtningen av huvudfåran och omläggningen av Gödelövsbäckens sträckning 1939. Metoden har även förekommit kring huvudfåran strax väster om Lund vid Kannikmarken, samt vid Trollebergs ängar. Dessa områden är i dag delvis uppodlade. (Ekologgruppen 1990, s. 13)

Vid sekelskiftet började man i större utsträckning att använda sig av konstgödsel vilket innebar att betydelsen av den naturliga slätterängen och ängavattningen kraftigt minskade. (Ekologgruppen 1990, s. 16) Kring 1940 hade i stort sätt hela Skånes ängavattningsperiod nått sitt slut. (Emanuelsson et al 2001, s. 154)

Höjeåprojektet

Höjeåprojektet är ett miljöprojekt som har drivits av Lunds, Staffantorps och Lomma kommuner via Höje å vattendragsförbund mellan 1990 och 2003. (Ekologgruppen 2004, s. 1) Höje å vattendragsförbund består av en sammanslutning av Lomma, Lund, Staffantorps och Svedala kommuner samt vattenavdelningsföretag och andra aktörer som är beroende av Höje ås vattensystems vård och utnyttjande. Deras mål är bland annat att övervaka vården och utnyttjandet av Höje å till intresse för kommuner, industrier, jord och skogsbruk, fiske, naturvården och friluftsliv. (Höje å vattendragsförbund 2009) Orsaken till att Höjeåprojektet drog igång var bland annat den målsättning regeringen satte upp 1988 om att väsentligt minska fosforutsläppen och halvera kväveutsläppen till recipienten Öresund. För att uppnå detta har det ansetts som en viktig åtgärd att återställa och förbättra vattendragens egen reningsförmåga. Med en grund av detta fick Ekologgruppen i Landskrona AB 1989 i uppdrag att utföra en landskapsvårdsplan över Höje ås avrinningsområde, där man har föreslagit åtgärder för att öka åns självrenande förmåga och berika naturmiljön. (Ekologgruppen 1990, s. 1) De övergripande målen med projektet har varit att långsiktigt förbättra vattenkvaliteten, minska övergödningen i ån, öka den biologiska mångfalden samt att förbättra rekreationsmöjligheterna och tillgängligheten i jordbrukslandskapet. Detta har man försökt uppnå genom att anlägga och restaurera dammar och våtmarker och genom att anlägga odlingsfria skyddszoner längs ån. (Ekologgruppen 2004, s. 1) I Höjeåprojektets slutrapport från 2004 kan man läsa om de åtgärder som tills då hade utförts. Totalt hade då 69 damm- och våtmarksprojekt genomförts inom Höje ås avrinningsområde. (Ekologgruppen 2004, s. 11) 2004 beslutades även av kommunstyrelserna i Lund, Lomma och Staffantorp att ett förslag till ett nytt Höjeåprojekt skulle tas fram. Ekologgruppen har nu arbetat fram en ny landskapsvårdsplan (2007) där nya åtgärder

föreslås för olika vattenåtgärder samt insatser som främjar rekreation och friluftsliv. (Ekologgruppen 2007, s 2)

Dammar

För att dammarna ska göra så stor miljönytta som möjligt har de anlagts på platser där villkoren för närsaltsreduktion och biologisk mångfald är goda. Platser som ansetts vara lämpliga har varit jordbruksdominerade delar av Höje ås avrinningsområde. Man har strävat efter att förlägga största delen av anläggningarna på åkermark och inte betesmark eller befintlig naturmark. Detta för att öka den totala arealen naturmark. En viktig aspekt har även varit att anläggningarna ska smälta i väl den befintliga landskapsbilden. Om de placeras med hänsyn till befintlig topografi och kulturmiljöer kan de då ge en positiv inverkan på rekreationspotentialen i det annars monotona jordbrukslandskapet. (Ekologgruppen 2004, s. 4, 11-13)

När det gäller utformningen av dammarna och våtmarkerna har det från projektets sida varit positivt med så stora dammar som möjligt. Storleken begränsas dock mycket beroende på hur mycket mark som markägaren är villig att avsätta samt vilka tekniska och topografiska förutsättningar som finns. (Ekologgruppen 2004, s. 18) Dammarna och våtmarkerna har ofta placerats där marken till viss del redan är våt vilket minimerar schaktmassorna. I och med den torrläggning och dränering som har skett över stora delar av marken har den naturliga vattennivån sänkts. Detta kan skapa problem vid anläggandet av nya dammar och våtmarker då det finns en risk att åkermark och avloppssystem kan översvämmas. På vissa ställen har man fått ta vatten uppströms via en ledning. (Krook pers. medd. 2009) Storleken på de anlagda dammarna varierar från 0,11 ha till 6,1 ha. Sett ur dammarnas reningsförmåga behöver inte dammarna vara särskilt djupa och de flesta har ett djup på 0,3 till 0,8 m. (Ekologgruppen 2004, s. 18)

De anlagda dammarna och våtmarkerna har i Höjeåprojektet delats in i tre huvudtyper:

1. *Utvidgning av öppet vattendrag* – innebär att en damm eller våtmark anlagts genom en breddning av en befintlig å- eller bäckfåra. Hela det försörjande vattendragets flöde passerar då genom anläggningen.
2. *Sidoanläggning till öppet vattendrag* – avser dammar och våtmarker som anlagts bredvid ett öppet vattendrag där endast en del av huvudflödet leds om via dammen eller våtmarken.
3. *Anläggning på kulvertsystem* – sker dels genom uppbrytning av kulverten och utvidgning av fåran till en damm, eller genom att en damm eller våtmark anlagts vid ett kulverterat vattendrag som letts om så att det passerar genom dammen eller våtmarken.

Ytterligare två typer har kategoriserats ur dessa tre huvudtyper, för åtgärder i befintliga dammar och våtmarker:

4. *Restaurering av befintliga dammar och våtmarker* – innebär att öppna vattenytor återskapas i befintliga våtmarksområden genom rensning och/eller höjning av vattenståndet.
5. *Omledning av vatten till befintliga dammar och våtmarker* – innebär istället att befintliga dammar och våtmarker utnyttjats för närsaltsrening genom att närliggande vattendrag letts om så att de passerar genom dammen eller våtmarken. (Ekologgruppen 2004, s. 14-16)

Skyddszoner

Förutom anläggandet av dammar och våtmarker har även skyddszoner etablerats utmed Höje å. En skyddszon är en odlingsfri yta intill det öppna vattendraget och fungerar som en buffert mellan den odlade jorden och vattnet. Den får inte gödslas eller besprutas och har en permanent grässvål där även träd och buskar kan växa. Bredden på zonen är oftast 6 m då det är en minimibredd för att ta emot miljöstöd från EU. Avståndet från åkern till vattnet minskar

risken för direktdeposition av konstgödsel och bekämpningsmedel i vattnet och kan också fungera som uppehållsplatser och spridningskorridorer för djur. Skyddszonerna gör även landskapet mer tillgängligt för människor. (Ekologgruppen 2004 s 3, 5)

Dammar och våtmarkernas miljönytta

Syftet med de anlagda dammarna och våtmarkerna har enligt Ekologgruppen framförallt varit deras miljönytta genom självrening. Under arbetets gång har även målet om biologisk mångfald lyfts fram allt mer och under projektets senare del jämförats med vattenreningen. Dammarna och våtmarkerna renar vattnet från partiklar, övergödande näringsämnen och andra skadliga ämnen men utgör även en värdefull livsmiljö för många djur- och växtarter och bidrar därmed till den biologiska mångfalden. Reningen i dammarna och våtmarkerna är en naturlig process. Då vattnets hastighet sjunker i en damm eller våtmark kan partiklar i vattnet sjunka till botten eller fastna i våtmarken. Näringsämnen som är bundna till partiklarna stannar då kvar i där och på så sätt renas vattnet från fosfor. Kväve renas till största delen genom en bakteriell process, denitrifikation som kan äga rum i bottendyns ytskikt. Då omvandlas nitrat till oskadlig kvävgas som stiger upp i atmosfären. Dammarna och våtmarkerna bidrar även till landskapets vattenmagasinerade förmåga. (Ekologgruppen 2004, s. 3-5)

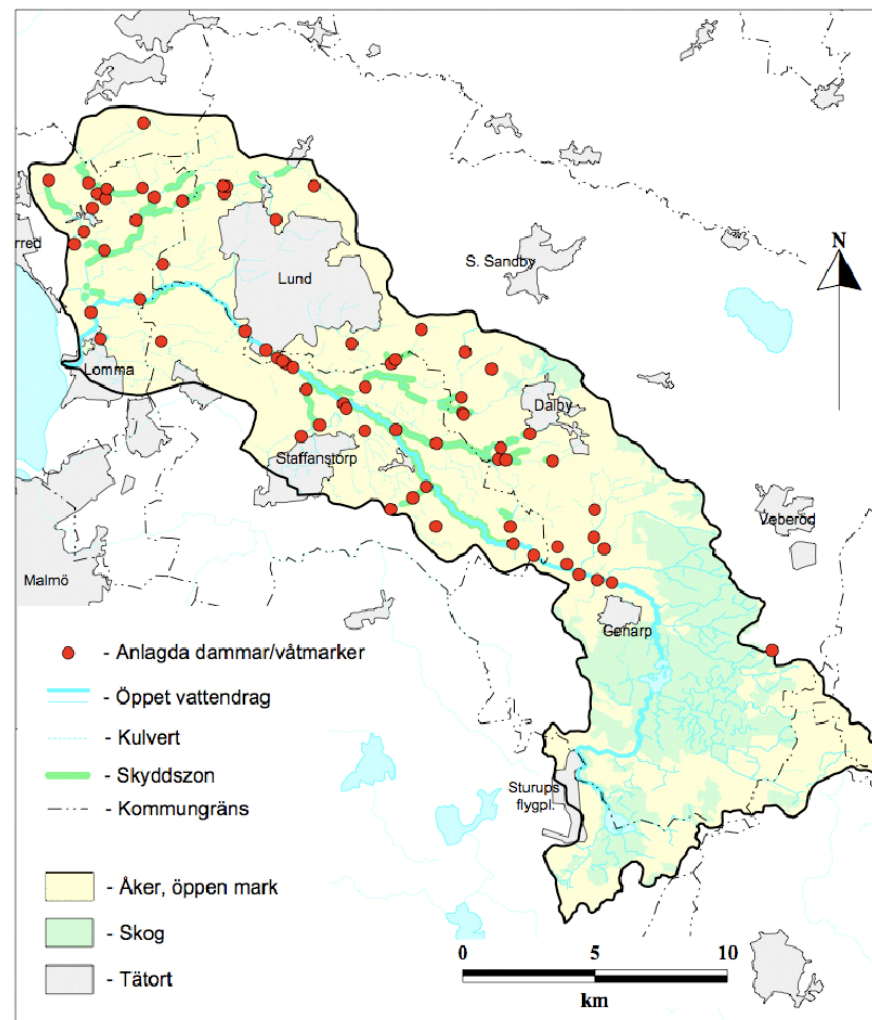

Bild 2. Anlagda dammar, våtmarker och skyddszoner inom Höjeåprojektet.

Rekreation längs med Höje å

I en kulturgeografisk utredning utförd med uppdrag av Lunds kommuns generalplanekommitté från 1965 benämns Höje ås dalgång ha goda förutsättningar för rekreation, men att den då inte användes för det ändamålet. Istället påtalas att markanvändningen vid många platser längs med dalgången var rätt diffus, vilket gjorde att de istället utnyttjades som soptippar. (Jeansson 1965, s 35, 40, 44) Idag anses stråket längs med Höje ås dalgång genom Lommas, Lunds och Staffanstorps kommuner vara viktigt för landskapsekologin och ha stor potential för friluftsliv. Delar av åfåran används flitigt för bland annat rekreation och fiske. I nuläget behöver dock tillgängligheten förbättras. (Länsstyrelsen 2003, s. 9) I Lund kommuns Grönstruktur- och naturvårdsprogram finns föreslagna åtgärder för att utveckla Höje å till ett attraktivt och tillgängligt rekreationsstråk innehållande vandringsleder, cykelvägar, informationsskyltar och naturreservat. Detta skulle möjliggöra en koppling från Genarp och Häckebergaområdet till Lomma och Öresundskusten och öka tillgängligheten. (Lunds kommun 2006, s. 95-97) I Lomma kommuns Naturmiljöprogram beskrivs Höje å dalgång fram till Kannikmarken som ett utflyktsmål med stora biologiska värden. Där finns fina betesmarker och den nylagda dammen vid Östra Kannik som är en mycket attraktiv lokal för våtmarksfåglar. (Lomma kommun 2008a, s 4) I nuläget korsas dock dalgången av både E6 och Lommabanan vilket försvårar framkomligheten längs med ån. (Lomma kommun 2008b, s 69) I Höje ås landskapsvårdsplan från 2007 föreslås ett gångstråk mellan Lund och Lomma längs med ån. Anläggandet skulle genomföras med beträddor längs med åkermarken vid ån, spångar över ån och en förbättrad undergång vid E6:an. (Ekologgruppen 2007, s. 32) I nuläget vet man att stråket inte blir av då markägare motsätter sig det (Krook, pers. medd. 2009).

I en rapport från Ekologgruppen (2002) har rekreativt värde undersökts av de inom Höjeåprojektet anlagda dammarna och våtmarkerna samt liknande anlagda dammar och våtmarker vid

Kävlingeån. Undersökningen har gjorts genom Ekologgruppens iakttagelser samt genom intervjuer och enkäter till markägare. Markägarna uppgav att marken kring dammarna utnyttjas för bland annat promenader och hundrastning medan dammarna används för fiske och bad. De anlagda dammarna har också utnyttjats som undervisningsmiljö för skolor och som exkursionsmål för studenter vid olika universitetsutbildningar. Vissa av våtmarkerna besöks också av fågelskådare. Även de anlagda skyddszonerna uppfattas som värdefulla ur rekreativt syfte och användas för promenader och ridning. De används också för att upprätta sammanhängande leder inom ramen för Höje å natur- och kulturstig som är ett projekt startat av Lunds kommun 1998 som en resurs för lärande, utbildning och rekreation. (Ekologgruppen 2002, s. 3-6)

På plats vid Höje å

Beskrivningar av två karaktärer längs med Höje å

För att bilda mig en egen uppfattning av Höje å har jag tagit mig ut till två olika platser längs med ån. De olika platserna är sträckan mellan Trolleberg fram till Östra Kannik samt en sträcka uppströms och nedströms från Esarp. Mitt val av platser baseras på deras olika karaktärer. Sträckan mellan Trolleberg och Östra Kannik har genomgått stora förändringar, vilket man kan se vid studerandet och jämförandet av kartor från olika tider, medan ån vid Esarp är till synes oförändrad och har fått behålla sin naturliga meandering. Vid Östra Kannik finns dessutom en av de av Höjeåprojektet anlagda dammarna. Genom att besöka dessa två platser ville jag få en uppfattning av deras betydelse i landskapet, rumslig såväl som upplevelsemässig.

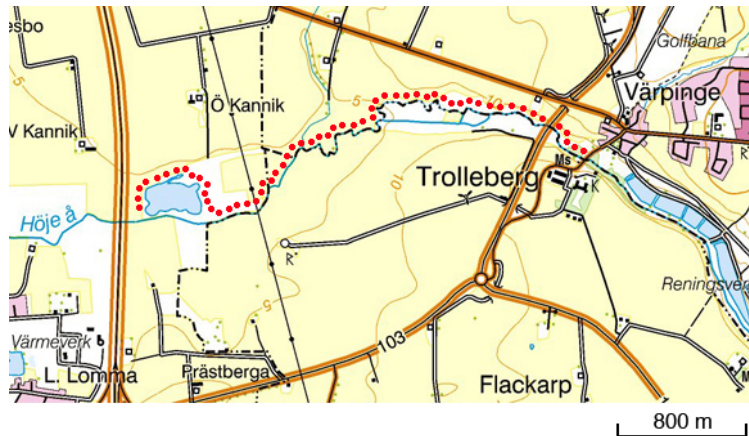

Bild 4. Vandringssträckan mellan Trolleberg och Östra Kannik markeras här med röd streckning.

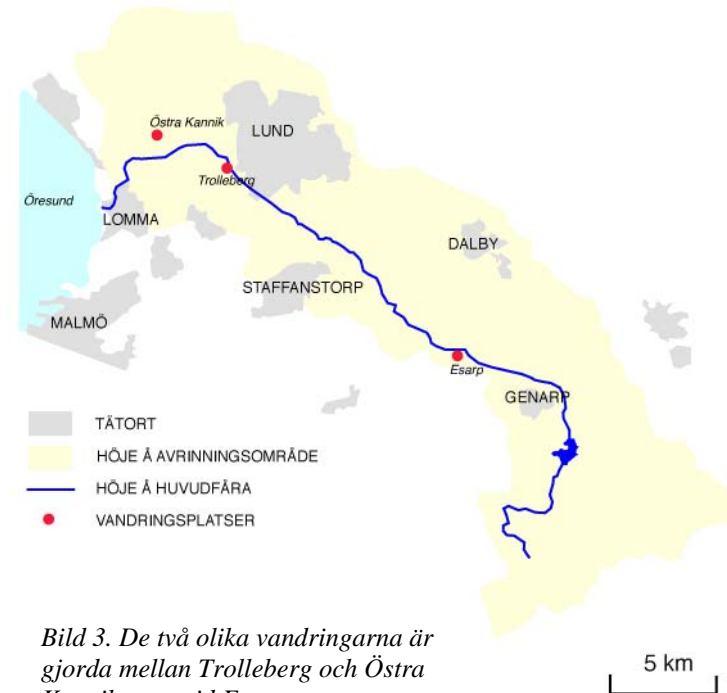

Bild 3. De två olika vandringarna är gjorda mellan Trolleberg och Östra Kannik samt vid Esarp.

Bild 5. Den röda streckningen visar vandringssträckan nedströms och uppströms Esarp.

Kartor över Höje å vid Trolleberg och Östra Kannik

På kartorna syns de senaste 200 årens förändring av Sträckan mellan Trolleberg och Östra Kannik.

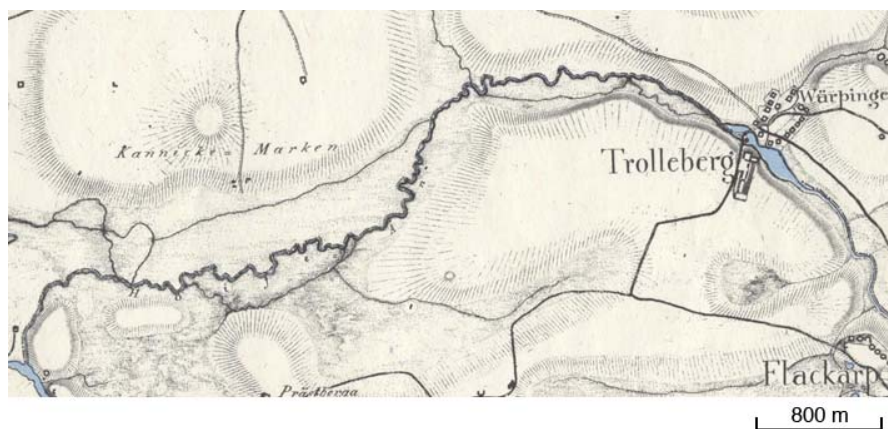

Bild 6. Skånska rekognosceringskartan från 1812-1820. Här har ån fortfarande sin ursprungliga sträckning.

Bild 8. Ekonomiska kartan från 1968-1970. Ytterligare sträckor har blivit uträtade.

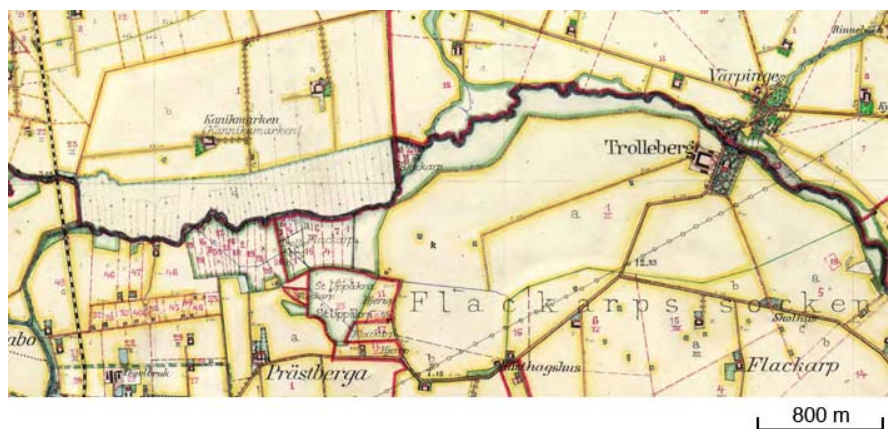

Bild 7. Häradsekonomska kartan från 1910-1915. Vissa sträckor har rätats ut.

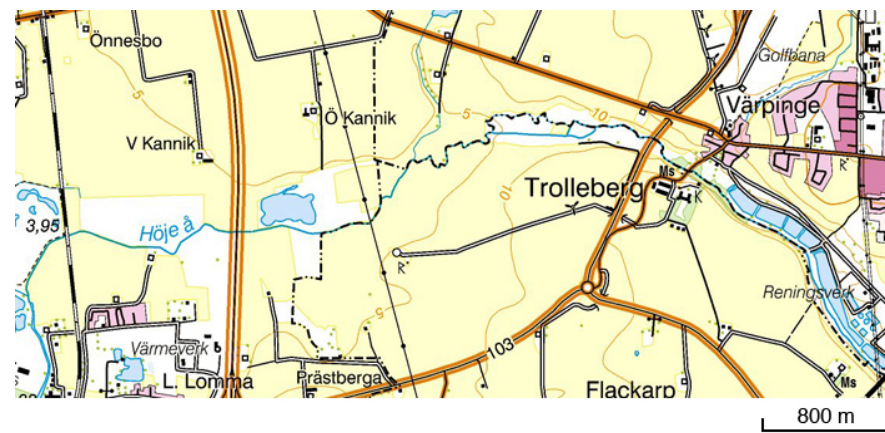

Bild 9. Modern karta (2009). Här kan man se den nyanlagda dammen vid Östra Kannik.

Kartor över Høje å vid Esarp

Vid Esarp är Høje å i stort sätt oförändrad vilket syns vid en jämförelse av kartor från olika tider.

Bild 10. Skånska rekognosceringskartan från 1812-1820.

Bild 12. Ekonomiskakartan 1968-1970.

Bild 11. Häradsekonomiska kartan från 1910-1915

Bild 13. Modern karta (2009).

Trolleberg - Östra Kannik

Vid Trolleberg och nedströms mot Östra Kannik angränsas ån till stor del av flacka betesmarker (Ekologgruppen 1990, s. 10). Dessa är troligen rester av gammal fäladsmark. Fäladsmarken användes inte bara till bete utan var också kommunikationsmark. Liknande mark följde även Kävlingeåns dalgång. Genom den kunde boskapshjordar drivas mellan den stora kustfäladen som följde Öresundskusten och åsarnas fälader längre in i landet. Denna typ av mark började lösas upp redan under 1700-talet då marken delades upp i socknar och därefter i byar. Under skiftesreformerna delades de upp mellan enskilda markägare som började odla marken och de sammanhängande ytorna betesmark försvann därmed. Men här vid Trolleberg finns alltså en stor del av fäladens betesmark kvar om än en aning reducerad. Omkring år 1900 grävdes åns lopp ut nedströms Trolleberg. Tidigare fanns där tre vindlande fåror som nu ersattes av en grävd fåra. Ett stort ingrepp gjordes även åren 1963-1964 då ett område väster om Trolleberg utdikades för att sedan odlas upp. (Jeansson 1965, s. 27-30) Vid jämförelse av Skånska rekognosceringskartan från 1815-20 och med senare Ekonomiska kartor från 1910-15 och 1972 ser man tydligt förändringen. 1815-1820 meandrade ån fritt längs med hela sträckan medan den 1972 till stora delar flöt fram genom en rak kanal. (Skånska rekognosceringskartan 1815-1820; Häradsekonomiska kartan 1910-15; Ekonomiska kartan 1968) I och med Höjeåprojektet 1991-2003 genomgick området också en del förändringar. Bland annat finns den inom projektet största anlagda dammen här med sina 6,1 hektar (Ekologgruppen 2004, s 17).

Bild 14. Flygbild över dammen vid Östra Kannik som är den största anlagda dammen inom Höjeåprojektet.

Egen beskrivning

Vid Trolleberg, strax väster om Värpinge är ån omgiven av mestadels inhägnad betesmark som nu tidigt på våren har något av en våtmarkskaraktär. Jag kliver av bussen strax sydväst om Värpinge för att gå en sträcka längs med ån mot Trolleberg fram till en av Höjeåprojektets anlagda dammar vid Östra Kannik. Genom att klättra över en stätta tar jag ta mig in på betesmarken vid ån som vid det här tillfället inte innehöll några djur. Vid första anblick ger den här platsen ett ganska positivt intryck. Gummistövlarna är ett måste för att ta sig fram på den bitvis ganska blöta marken, men annars känns platsen typisk för en betesmarkskaraktär. Marken täcks av kort betat/klippt grönt gräs och äldre träd växer här, bland annat Ask och Pil. Träden ramar in och gav platsen en rumslighet som även förstärks av den tydliga dalgång i vilken ån här rinner igenom. Förutom de gamla träden och en del vass vid strandkanten finns i

alla fall inte vid denna årstid särskilt mycket annan vegetation. Detta kan kanske förklaras av att marken förmodligen brukar betas och röjas med jämna mellanrum. Platsen känns inte som något allmänt rekreatiionsstråk men skulle mycket väl kunna fungera som det enligt min mening. En bit längre väster ut korsas ån av väg 103/108 och ån rinner där igenom en tunnel. Det blir då genast allt tydligare att denna plats inte är avsedd för allmän rekreation och jag börjar fundera på om man verkligen får gå här. Marken sluttar brant ned mot ån och det är precis så att jag tar mig igenom tunneln längs med ån utan att känna mig rädd för att halka ner i den. Fortfarande rör jag mig i ett inhägnat område som nu har stramat till omkring ån och tydliggör den skarpa gränsen mellan det gräsbeklädda området längs med ån och det otillgängliga åkerlandskapet utanför.

Efter bron försvinner något av den annars ganska tilltalande betesmarkskaraktären, åtminstone på den sidan av ån som jag befinner mig på. Remsan mellan å och åker är här smal, marken sluttar på många ställen brant ned mot ån och gör det omöjligt att få fysisk kontakt med vattnet. Här finns inte heller några stora träd utan vegetationen begränsar sig till vass och risiga buskar av sälg som breder ut sig längs med strandkanten och ut i ån. Hittills har ån meandrat en del men nu kommer jag fram till ett mycket rakt parti. Jag ser tydligt hur vattnet i ån rör sig snabbare. Gräsbeklädd mark breder återigen ut sig kring åns sidor och dalgången blir allt flackare. Kontakten med det angränsande vidsträckta åkerlandskapet blir påtaglig. Ån känns mer som ett stort dike här och jag kan inte låta bli att känna mig en aning utsatt då jag tar mig fram mitt i det stora öppna landskapet. Känslan av att man inte får gå här längs med ån blir ännu tydligare. Den börjar efter ett tag meandra igen och det växer en del träd här igen. Känslan av utsatthet försvinner en aning. Dock bekräftas känslan av att man inte ska gå här då jag kommer fram till ett ställe där ån delar sig och gör det omöjligt att fortsätta utan att bli blöt. Då jag bestämt mig för att ta mig fram till den anlagda dammen vid Östra Kannik går jag en bit längs med det

angränsande biflödet som inte är lika brett som huvudfåran jag hittills följt.

Bild 15. Betesmark vid Trolleberg som ramas in av äldre träd.

Bild 16. Efter väg 103/108 blir tillgängligheten bitvis sämre.

Bild 17. En bit från Trolleberg är ån rak och vegetationen begränsad.

Bild 18. Kontakten med det öppna åkerlandskapet är påtaglig och känslan av utsatthet infinner sig.

Jag hittar tillslut ett grundare ställe där man kan vada över. Åns sträckning är återigen rak och här finns ingen angränsande gräsbeklädd mark utan jag går på något som liknar en beträda längs med åkern. På något sätt känns det mer tillåtet att gå på en beträda än på inhägnat betesmark. Men upplevelsevärdet är inte stort och förutom den vidsträckta vy åkerlandskapet erbjuder, finns här inte mer att titta på än det dike ån liknar här. Vegetationen har i stort sätt varit obefintlig sedan sydväst om Värpinge där jag började min vandring, med undantag från vass, en del buskar och snår och de träd som växte där ån delade sig. Efter en dryg timmes vandring kommer jag till slut fram till den anlagda dammen vid Östra Kannik. Den är stor. Vid första anblick liknar den mer en mindre sjö än en damm. Marken omkring dammen är mycket flack och våt. Ingen högre vegetation växer kring dammen utan består endast av till synes gräsbevuxen mark. Förutom själva Höje å löper en tillsynes ganska nygrävd kanal ut från dammen. Här finns en bro att ta sig över kanalen med. Jag bestämmer mig för att gå runt dammen. Den känns mest som en gigantisk pöl och här finns ingenting mer än några gäss, änder och svanar ute i dammen att se. Formen känns enformigt rund

och i bakgrunden dundrar E6/E20 förbi. En träd- och buskplantering skulle ha gjort sig bra mellan dammen och motorvägen. Efter dammen tar vandringen slut vid motorvägen. En bro går över ån där man med nöd och näppe kan ta sig under torrskodd på en smal lutande landremsa. Motorvägen fungerar som en effektiv barriär, och att fortsätta längs med ån fram till Lomma är inte meningen att man ska kunna göra. Detta är inte den första barriären jag stöter på längs med ån och förutom att jag fått vada över en förgrening av ån har jag även fått krypa igenom ett antal stängsel som saknat stättor. Jag fortsätter till trots mot Lomma då vägen tillbaka till Trolleberg känns alltför lång. Här slutar min dokumentation då landskapet på andra sidan E6/E22 inte erbjuder något nytt förutom en järnväg och en golfbana, även de stora barriärer för den som vill följa Höje å fram till dess mynning i Öresund.

Bild 19. Den anlagda dammen vid Östra Kannik är stor som en sjö.

Esarp

Här vid Esarp i Staffanstorps kommun ligger den mest orörda sträckan längs med Höje å. Ån meandrar fritt genom dalgången och kantas av betesmarker på båda sidor. (Ekologgruppen 1990, s. 10) Här har också funnits en vattenmølla som troligen uppfördes på 1600-talet och användes fram till 1940-talet. (Brulin et al 1995, s 25)

Esarp – första besöket

Esarp är en liten by som ligger en bit söderut från Dalby sett. Här slingrar sig Höje å genom ett till viss del kuperat odlingslandskap. På väg mot Esarp tar man Esarpsvägen från Kyrkheddinge österut. Under vägen från Kyrkheddinge, en sträcka på ca 5 km ser man ån slingra parallellt med vägen något hundratal meter norröver. Egentligen är det inte ån man ser utan de träd som växer längs med åkanten. Väl framme i Esarp leder en grusväg ned till ån. Runt om åns sidor sträcker sig böljande åkermark ut sig och vid kanten av den växer träd, mestadels al, men också några askar och här och där en stor pil. Jag går nedströms längs med ån som här har fått behålla sin naturliga meandering. Det är lätt att ta sig fram, antingen på den trädzon som finns närmast ån, där vegetationen fått växa mer fritt, eller på åkern strax utanför, där en gräsbevuxen remsa har lämnats fri från odling. Ån flyter fridsamt fram och de träd som växer närmast doppar ned sina rötter i vattnet vilket får mig att tänka på tropiska mangroveträsk. Ibland bildas små forsar mellan trädens rötter och ger ån liv. Då landskapet runt omkring karaktäriseras av böljande former är sikten begränsad, likaså på motsatt sida där även träden skymmer sikten. Efter ett tag leds jag upp på en höjd. Här har man av någon anledning fällt de träd och buskar som hela tiden följt åns kanter. Jag blir med ens medveten om vinden och regnet som jag tidigare skyddats ifrån av träden och den sänka jag befunnit mig i. Marken stupar brant ned mot ån men höjden tillåter en friare sikt över landskapet. Nedströms ser jag hur ån fortsätter att slingra sig fram, återigen kantad av träd. Det blåser och är kallt. Jag vänder tillbaka.

Bild 20. T. h. Vid Esarp flyter Höje fram mellan trädens rötter. Oftast stilla, men här och där bildas små forsar.

Bild 21. Nedan. Uppe från en höjd ser man åns slingrande färd framöver.

Esarp – andra besöket

Återigen ute vid Höje å där den slingrar sig igenom Esarp. Vädret är bättre, inget regn, men inte heller någon sol. Nu går jag istället uppströms. Här rinner ån igenom betesmark. Jag kommer ner till ån från vägen och där finns en fördämning som vattnet forsar ner från, en skylt pekar på Alberta kvarn.

Dalsänkan där ån längst nere flyter fram är tydlig här. Ovanför går Esarpsvägen, som är en ganska trafikerad landsväg, vidare österut mot Genarp och västerut mot Staffanstorp. Även uppströms Esarp växer mycket gamla träd kring ån, också här al, pil och en del ask. Men omgivningen känns annorlunda. Här omges ån av betesmark och åkerlandskapet ter sig inte lika påträngande. Marken är sank och bevuxen med grönt gräs som ser betat ut. På en del ställen har ån svämmat över och bildat små dammar. Träden växer ömsom tätt, ömsom gles och vegetationen känns varierad och ser ut att ha funnits här länge. Själva betesmarken är öppen, träden växer främst kring åkanten. Det är väl så al trivs att växa. Här är åns meandering väldigt tydlig. Det är lätt att se hur vattnet har arbetat fram formen, och hur träden har rättat sig efter den. Det känns fridfullt att gå genom hagen bredvid ån, men snart blir marken för blöt och jag måste gå upp till landsvägen igen. Jag går en bit på vägen tills jag kommer till en korsning. Den angränsade vägen fortsätter över ån, jag går över bron och här finner jag ett tecken på allmän rekreation. En av hagtornsbuskar övervuxen skylt pekar på "Höje å kultur och naturstig" som verkar leda uppströms. Där finns också en stätta att ta sig över staketet med och betesmarken fortsätter här på andra sidan ån. Jag går över och in i hagen. Dalsänkan börjar bli djupare. Här växer inte så mycket träd utan mest hagtornsbuskar. Man kan gå högt över ån uppe på dalsänkans kant. Jag ser inte så mycket ut över åkerlandskapet norr om ån men hör tofsviporna bakom krönet. Utsikten över ån är annars fin. Det syns tydligt hur den meandrar vidare i landskapet. På andra sidan ån välver sig åkerlandskapet. Jag går inte så mycket längre. Jag vet att den slutar meandra en bit längre fram och återigen blir till en uträtad kanal.

Bild 22. Alberta kvarn och dammfördämning.

Bild 23. Ett albestånd på den sankta betesmarken.

*Bild 24. T. v. Alar
längs med åkanten
letar ner sina
rötter i vattnet.*

*Bild 25. Nedan.
Utsikt över Höje å
österut mot Genarp.
Ån så länge
meandrar ån fritt
genom landskapet.*

En jämförande analys av de två karaktärerna längs med Höje å

De två olika plasterna, eller rättare sagt, de två olika sträckorna längs med Höje å, som jag besökt och vandrat längs har väldigt många olikheter sinsemellan, men också några få likheter. Jag jämför här de två sträckorna med varandra genom att dela in kapitlet i olika egenskapsbeskrivande stycken där jag ställer de två platsernas motsvarande egenskaper mot varandra.

Platsen i landskapet

På båda platserna flyter Höje å nere i en dalgång. Vid Trolleberg känns dalgången en aning flackare och blir dessutom ännu mer flack ju längre ut mot kusten man går. Dalgången gör att det känns som om ån har en naturlig plats i landskapet, den ligger bra nere i dalsänkan. Vid Trolleberg utmärker sig dock åns läge på ett speciellt sätt som inte är lika tydligt i Esarp. Där skär nämligen alla vägar och kommunikationer i 90 grader mot själva ån. Jag korsar två större vägar och en järnväg under min vandring från Trolleberg till Lomma. Ingen väg leder i samma riktning som ån, åtminstone inte vad man kan uppfatta från ån sett. Det gör att när jag går längs med ån vid Trolleberg känns det som om att följa ån är det enda sättet att ta sig ut i landskapet här. Å andra sidan gör det också att jag stundtals känner mig väldigt utsatt, det finns liksom ingen väg att ta sig därifrån med mer än den jag kom ifrån. Både vid Esarp och vid Trolleberg sträcker ett monotont jordbrukslandskap ut sig från åns båda sidor som känns oändligt och otillgängligt när man blickar ut över det. Ån vid Esarp har däremot egenskapen att ligga vid bebyggelse i form av en by. Esarpsvägen följer dessutom till stor del ån och åkerlandskapet är mer kuperat vilket begränsar utsikten över landskapet. Till skillnad från Trolleberg känner jag mig tryggare och lugnare när jag vandrar längs med ån i Esarp, mer omsluten av ådalen, bebyggelsen, vägen och den här mer uppvuxna vegetationen.

Form

Den största skillnaden på åns utformning är att den vid Esarp har fått behålla sin naturliga meandering medan stora sträckor mellan Trolleberg och Östra Kannik har blivit uträtade. Detta var något som syntes väldigt tydligt och gjorde mycket för intrycket. Totalt sett upplevde jag att variationen i form och uttryck längs med ån var större vid Esarp än mellan Trolleberg och Östra Kannik. Det fanns partier där ån meandrade även vid Trolleberg och Östra Kannik och de bidrog såklart med variation, men de raka sträckorna var mer påtagliga. Kanske för att man då helt plötsligt fick en fri vy över landskapet framför sig. Vid Esarp slingrade sig ån fram vilket gav den ett mer naturligt uttryck.

Vegetation

En av de största skillnaderna mellan ån vid Trolleberg och Esarp är vegetationen. Visserligen finns det uppvuxna, äldre träd vid Trolleberg, men de begränsades till enstaka platser och gav inte mycket till helhetsintrycket. Vid Esarp däremot, kantas ån i stort sätt oavbrutet av uppvuxna, äldre träd. Det är klart att träden vid Esarp tillför platsen något, särskilt de stora alarna, som så här års innan bladutsprickningen, med sin typiskt mörka, lite krusiga siluett, syns lång väg. Träden ramar in ån och tillför rumslighet. Skulle man färdas på ån med exempelvis kanot, skulle det kännas som om man färdades i en tunnel genom landskapet. Träden gör också att åns form känns mer förankrad i terrängen. Man känner att ån har flutit där länge och arbetat in sin form under lång tid där träden har anpassat sig allt eftersom, men också bundit ån till sin form. Mellan Trolleberg och Östra Kannik växer mest vass och sälg i buskform. Med den lägre vegetationen blir jag mer medveten om landskapet runt omkring. Särskilt på de mer flackare områdena längs med ån gör sig landskapet påmint. Det ökar som tidigare sagt känslan av utsatthet men ger också emellanåt en hisnande känsla, då man på vissa ställen ser mycket långt.

Tillgänglighet

Här finns också stora skillnader mellan de två karaktärerna. En likhet är dock att ån på båda platserna gör själva landskapet mer tillgängligt. Den leder ut i landskapet dit vägarna inte når. Medan detta är tydligast mellan Trolleberg och Östra Kannik, där inga vägar löper parallellt med ån, är det också den sträcka av ån som är minst tillgänglig. Jag möter där otaliga hinder i form av staket, stängsel, biflöden, och en motorväg. Vid Esarp flyter ån parallellt med en landsväg, vilket gör att man skulle kunna gå ungefär samma sträcka utan att följa ån, men det också är lättare att följa själva ån här. Här är det lätt att ta sig in på betesmarkerna. Det finns stättor att klättra över och här verkar ju även "Höje å natur- och kulturstig" gå längs med ån. Det känns både mer tillgängligt och mer tillåtet att ta sig fram längs med ån vid Esarp.

Upplevelsen

Båda platserna bjuder på en upplevelse. Men även om det är naturen och det kringliggande odlingslandskapet som är främsta fokus på båda platserna skiljer sig upplevelsen på respektive plats sig ifrån varandra. I upplevelsen av naturen, så som man tänker sig den naturlig och vild, har egentligen inte någon av platserna så mycket att erbjuda. Omgivningen kring båda platserna är hävdade under lång påverkan av människan, men vid Esarp är i åtminstone känslan av naturen påtagligare. Dessutom är ju själva åfåran där orörd. Den mer utpräglade vegetationen vid Esarp gör också att omgivningen kring ån där känns rikare på natur. Nedströms Esarp finns ingen betesmark men där omges ån av en träd-, och med annan vegetation, bevuxen remsa. Utanför den välver sig åkern upp över ett kuperat landskap. Ån blir ett välkommet och naturligt avbrott i den här typen av odlat landskap. Det är lätt att följa den delvis vindlande vägen ån tar här, och det känns som om man skulle kunna gå långt. Uppströms Esarp finns betesmarkerna. Även om betesmark inte är vild natur så har här träden fått växa fritt längs med vattnet. De svängar ån tar känns naturliga och bidrar med ett varierat uttryck. Jag skulle säga att det är vackert här, med de gröna betesmarkerna som sträcker sig

upp mot dalgångens krön och den vindlande ån på dess botten. Det är lugnt och fridfullt att ströva fram längs med ån. Jag stöter på änder simmandes i ån och gäss som letar mat i gräset.

Känslan av frid och lugn är inte lika påtaglig mellan Trolleberg och Östra Kannik. Landskapet runt omkring är mer öppet och flackt och vinden är påtagligare. Upplevelsen riktas här främst mot det kringliggande landskapet. Själva ån är bitvis uträtad och liknar mest ett större dike. Ofta är den nästan helt täckt av vass och det kan vara svårt att komma i kontakt med vattnet. Ändå medför den en väg ut i landskapet vilket jag får uppleva ganska starkt här. Känslan av att befinna sig mitt ut i ingenstans infinner sig stundtals. Men civilisationen är också påtaglig här. Hur långt jag än går här upphör inte motorvägens dån att höras. På ett ställe passerar jag under en kraftledning vilket känns ganska obehagligt. Men andra stunder njuter jag av den vidsträckta vyn över åkrarna och det känns ändå bra att vara mitt ute i ingenstans. Även här utgör ju ån ett avbrott i det annars monotona jordbrukslandskapet.

Avslutande diskussion

Under mitt arbete med att undersöka Höje å, dess utveckling och betydelse i landskapet har jag förundrats över hur olika uttryck ett relativt litet vattendrag kan ge beroende på karaktär och omgivning. Jag har också funderat över vad som har varit de avgörande faktorerna för dessa uttryck. Angående Höje ås utveckling och förändring har jag funnit den omfattande men också starkt skiftande under den relativt korta tid den pågått. Från att ån på 1800-talet började rätas ut utdikades började man däremot på 1990-talet att återskapa och anlägga nya dammar och våtmarker. Detta är saker som har haft stor betydelse för hur Höje å ser ut idag men är även en bekräftelse på att det landskap vi lever i idag är ett resultat av mänsklig påverkan under lång tid. Det kan också ses som att vi nu står inför ett ställningstagande där vi nu måste ta beslut för hur den fortsatta utvecklingen ska se ut. Människan verkar nu mer medveten om vad drastiska förändringar kan leda till och i Höje ås fall har det inneburit ett återinförande av de våtmarker och dammar som landskapet en gång präglades av. Detta som ett led i den utveckling som på sikt har lett till ett ohållbart användande av marken i form av ett kraftigt resursutnyttjande jordbruk, där näringsutsläpp tillsammans med uträtning och utdikning överstigit gränsen för vad som är hållbart.

Det av jordbruk starkt exploaterade landskapet tillsammans med tätorternas utbredning ställer också krav på tillgänglighet och rekreation. Ett vattendrag kan tillföra något till det landskap det flyter igenom. Det bidrar till ett naturligt avbrott och variation, inte minst i det landskap som Höje å tar sig fram igenom. Även i detta sammanhang blir de förändringar som skett tydliga. Det visas inte minst under de två olika vandringar längs med ån jag gjort som en

del av arbetet med den här uppsatsen. Jag valde medvetet de två sträckorna utifrån egenskaperna bevarad och förändrad för att kunna undersöka skillnader i de uttryck platserna ger. På båda platser gjorde ån det möjligt att ta sig ut i landskapet, men upplevelserna de bjöd på skiljde sig från varandra. Upplevelsen av platserna kan emellertid ha färgats av det faktum att jag redan från början visste om vilken av platserna som var den där Höje ås dragning hade bevarats och vilken var den där ån hade rätats ut. Jag var från början mindre positivt inställd till något som jag ansåg var mer onaturligt, i detta fall en av mänsklig hand uträtad å. Det faktum att den delvis uträtade sträckan mellan Trolleberg och Östra Kannik dessutom var mer svårtillgänglig och hade en mer enformig karaktär bekräftade dock min mer negativa inställning jag från början hade. Upplevelsen av sträckan idag borde dock ha varit mer positiv än om jag hade gjort samma vandring innan skyddszoner anlagts mellan vattnet och den omgivande åkermarken. Då borde det ha varit i stort sätt omöjligt att ta sig fram längs med samma sträcka. Ännu mer positiv hade den kanske varit om de fäladsmarker som en gång legat där fortfarande hade funnits kvar i samma utsträckning.

Efter mitt arbete med uppsatsen har en större förståelse infunnit sig för hur viktigt det kan vara att ta till vara på den natur som finns. Höje å är bara ett exempel på en bit natur i ett av människan starkt präglat landskap men inte desto mindre viktig. Förutom den speciella biotop för djur och växter ån innebär, skapar den en möjlighet för människor i tätorten att ta sig ut utanför staden och ut i landskapet. Jag funderar på hur landskapsarkitektens roll kan bidra till en utveckling där rationell produktion, rekreation och biologisk mångfald kan gå hand i hand och där hänsyn tas till landskapets olika element. Landskapsarkitekter arbetar brett inom många områden och jag hoppas och tror att den länk en landskapsarkitekt kan innebära mellan inblandade aktörer kan vara viktig för att bevara och skapa platser som kan bjuda på en upplevelse.

Bildförteckning

Bild 1 s. 8. Höje å avrinningsområde. Bilden är tagen från Höje å Vattendragsförbunds hemsida med tillstånd av Emilie Björling.

Bild 2 s. 13. Anlagda dammar, våtmarker och skyddszoner. Bilden är tagen från *Höjeåprojektet en renare å – ett rikare landskap*, Ekologgruppen (2004). Med tillstånd från Johan Krook, Ekologgruppen.

Bild 3 s. 15. Vandringsplatser. Illustration: Ylva Peterson (2009- 03-25)

Bild 4 s. 15. Vandringssträcka Trolleberg – Östra Kannik. Illustration: Ylva Peterson (2009-03-25). Karta: © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 5 s. 15. Vandringssträcka Esarp. Illustration: Ylva Peterson (2009-03-25). Karta: © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 6 s. 16. Utsnitt över Trolleberg – Östra Kannik från Skånska rekognosceringskartan (1812-1920).

Bild 7 s. 16. Utsnitt över Trolleberg – Östra Kannik från Häradsekonomiska kartan (1915-1920) © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 8 s. 16. Utsnitt över Trolleberg – Östra Kannik från © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 10 s. 17. Utsnitt över Esarp från Skånska rekognosceringskartan (1812-1920).

Bild 11 s. 18. Ekonomiska kartan (1968-1970) © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 9 s. 16. Karta över Trolleberg – Östra Kannik. s. 17. Utsnitt över Esarp från Häradsekonomiska kartan. © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 12 s. 17. Utsnitt över Esarp från Ekonomiska kartan (1968-1970) © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 13 s. 17. Karta över Esarp. © Lantmäteriverket Gävle 2009. Medgivande I 2008/1959.

Bild 14 s. 18. Anlagd damm vid Östra Kannik. Bilden är tagen från Höje å vattendragsförbunds hemsida med tillstånd av Emilie Björling (2009-03-23)

Bild 15 s. 19. Trolleberg. Foto: Ylva Peterson (2009-03-06)

Bild 16 s. 19. Trolleberg. Foto: Ylva Peterson (2009-03-06)

Bild 17 s. 19. Trolleberg – Östra Kannik. Foto: Ylva Peterson (2009-03-06)

Bild 18 s. 20. Trolleberg – Östra Kannik. Foto: Ylva Peterson (2009-03-06)

Bild 19 s. 20. Östra Kannik. Foto: Ylva Peterson (2009-03-06)

Bild 20 s. 21. Esarp. Foto: Ylva Peterson (2009-03-08)

Bild 21 s. 21. Esarp. Foto: Ylva Peterson (2009-03-08)

Bild 22 s. 22. Esarp. Foto: Ylva Peterson (2009-03-15)

Bild 23 s. 22. Esarp. Foto: Ylva Peterson (2009-03-15)

Bild 24 s. 23. Esarp. Foto: Ylva Peterson (2009-03-15)

Bild 25 s. 23. Esarp. Foto: Ylva Peterson (2009-03-15)

Referenslista

Publicerat material

Blomkvist N. (red.) (1990) *Historien i landskapet*. Stockholm. Utbildningsradion i samarbete med Riksantikvarieämbetet.

Brolin A, Palm S (1995). *Vattenkvarnar i Skåne 1995*. Föreningen skånska möllor. Lund.

Ekologgruppen (1990) *Höje å landskapsvårdsplan*. HB Ekologgruppen. Landskrona. På uppdrag av Höje å vattendragskommitté

Ekologgruppen (2002) *Nyanlagda dammar betydelse för rekreation och friluftsliv, Höjeåprojektet & Kävlingeå-projektet*. [online] Pdf-format. Tillgänglig: <http://www.hojea.lund.se/pdf/rekrea-2002.pdf> [2009-03-17] Ekologgruppen i Landskrona AB

Ekologgruppen (2004) *Höjeåprojektet en renare å – ett rikare landskap*. På uppdrag av Höje å vattendragsförbund. [online] Tillgänglig: <http://www.hojea.lund.se/hojproj/default.htm> [2009-02-10]

Ekologgruppen (2007) *Höje å landskapsvårdsplan 2007 uppdatering och utveckling av 1990 års plan*. På uppdrag av Lomma, Lunds och Staffanstorps kommuner. [online] Pdf-format. Tillgänglig: <http://www.hojea.lund.se/pdf/Landskapsvardsplan.pdf> [2009-02-03]

Ekologgruppen. (2009-02-23) *Om oss* [online] Tillgänglig: <http://www.ekologgruppen.com/foretaget.htm> [2009-03-12]

Emanuelsson U, Bergendorff C, Billqvist M, Carlsson B, Lewan N (2002). *Det skånska kulturlandskapet*. Andra upplagan. Naturskyddsföreningen i Skåne. Lund. Ingår i en serie: Årsbok för Naturskyddsföreningen i Skåne 1101-0886 ; 2001

Jeansson, N. R. (1965) *Höje å – Kulturgeografisk utredning*. Lunds stads generalplanekommitté.

Larsson B. M. P., Morell M., Myrdal J. (red.) (1997). *Agrar historia*. Stockholm. LTs förlag.

Lomma kommun (2008a) [online] *Naturmiljöprogram med grönplan för Lomma kommun 2008- 2016 del A – mål och genomförande*. Pdf-format. Tillgänglig: <http://www.lomma.se/download/18.41994c311fcc66b165800028186/2009+NMP+mål+och+genomforande.pdf> [2009-03-11]

Lomma kommun (2008b) [online] *Naturmiljöprogram med grönplan för Lomma kommun 2008-2016 del B – kunskapsdel*. Pdf-format. Tillgänglig: <http://www.lomma.se/download/18.41994c311fcc66b165800028188/2009+NMP+kunskapsdel.pdf> [2009-03-11]

Länsstyrelsen i Skåne. (2003). *Närmare till naturen i Skåne – Skydd av tätortsnära områden för friluftsliv och naturvård*. [online] Pdf-format. Tillgänglig: http://www.lansstyrelsen.se/NR/rdonlyres/7BF843CA-E7E5-4BA1-8FEE-E908322ED289/70165/Narmare_till_naturen_i_Skane2.pdf [2009-03-11] Rapportserie i Skånes utveckling 2003:60

Lunds kommun. (2006) *Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun – bevarande och utveckling*. Lund. Stadsbyggnadskontoret och Tekniska förvaltningen.

Höje å vattendragsförbund (2008-06-02) [online] Tillgänglig:
<http://www.hojea.lund.se/default.htm> [2009-03-21]

Nationalencyklopedin (2009) [online] Tillgänglig:

<http://www.ne.se/school/>

a: Rodhe, A. (2009) "Avrinningsområde". Tillgänglig:

<http://www.ne.se/artikel/121426> [2009-03-14]

b: Granström, B. (2009) "Dikning" Tillgänglig:

<http://www.ne.se/artikel/153696> [2009-03-14]

c: "Kulvert" (2009) Tillgänglig: <http://www.ne.se/artikel/233309>
[2009-03-14]

d: Adrielsson, L. (2009) "Meandrande flod". Tillgänglig:

<http://www.ne.se/artikel/253363> [2009-03-14]

e: "Recipient" (2009) Tillgänglig: <http://www.ne.se/artikel/291398>
[2009-03-21]

f: Olsson, O. G. (2009) "Utdikning" Tillgänglig:

<http://www.ne.se/artikel/337023> [2009-03-14]

f: Olsson, O. G. (2009) "Utdikning" Tillgänglig:

<http://www.ne.se/artikel/337023> [2009-03-14]

g: Åse, L-E. (2009) "Vattendrag" Tillgänglig:

<http://www.ne.se/artikel/339927> [2009-03-14]

Svensson, R. & Glimskär, A. (1994). *Småvatten och våtmarker i odlingslandskapet*. Statens jordbruksverk.

Tekniska förvaltningen Lund (1999). *Ån runt hörnet*. Informationsbroschyr.

Wikipedia (2009) [online] Tillgänglig: <http://www.wikipedia.org/>
"Meander" Tillgänglig: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Meandring>
[2003-03-14]

Zachrisson A, (1922) *Nyodling, torrläggning och bevattning i Skåne*.
Skrifter utgivna av de skånska hushållningssällskapen med
anledning av deras 100-års jubileum 1914

Opublicerat material

Krook, J. Ekologgruppen. Telefonintervju 2009-03-12.

Kartor

Ekonomiska kartan. (1968-70) Digitala kartbiblioteket.
Lantmäteriverket Gävle. [online] Tillgänglig via SLU:s biblioteks
nätverk: <https://butiken.metria.se/digibib/index.php> [2009-03-11].

Häradsekonomska kartan (1915-1920) Digitala kartbiblioteket
Lantmäteriverket Gävle. [online] Tillgänglig via SLU:s biblioteks
nätverk: <https://butiken.metria.se/digibib/index.php> [2009-03-11].

Skånska rekognosceringskartan (1815-1820)

Modern karta (2009) Digitala kartbiblioteket. Lantmäteriverket
Gävle. [online] Tillgänglig via SLU:s biblioteks nätverk:
<https://butiken.metria.se/digibib/index.php> [2009-03-11].